

crkva u svijetu

PRILOZI

INVOKACIJA U POVELJAMA HRVATSKIH NARODNIH VLADARA

Milko Brković

Riječ invokacija dolazi od latinske riječi *invocatio*, a znači zaziv božanstva, i to isključivo u kršćanskom smislu. Po svom obliku invokacija može biti verbalna (*invocatio verbalis*) i simbolička (*invocatio symbolica*). Mjesto invokacije u ispravama je u protokolu, i to najčešće na samom početku.

Grčka se verbalna invokacija javlja u ispravama već krajem IV. stoljeća. U njoj se zazivaju sve tri božanske osobe: *en onomati tou patros kai tou hyiou kai tou hagiou pneumatatos* (U ime Oca i Sina i Duha Svetoga).

Latinska se, međutim, verbalna invokacija javlja tek poslije krunjenja Karla Velikoga za cara (800). U njoj se, u njezinu najstarijem obliku također zazivaju sve tri božanske osobe: *In nomine patris et filii et spiritus sancti*. To je zapravo prijevod grčke verbalne invokacije.¹

U poveljama hrvatskih narodnih vladara upotrebljavala se, kako ćemo poslije vidjeti, i verbalna i simbolička invokacija. Različita su mišljenja naših historičara odakle je došla invokacija u naše isprave. Za oblik verbalne invokacije u kojoj se zazivaju sve tri božanske osobe, kao što je to na primjer slučaj u Trpimirovoj i Mutimirovoj povelji, Miho Barada smatra da je k nama ovaj oblik invokacije došao skupa s kartom iz Italije. Za tu svoju tvrdnju donosi i dokaz da se u sjevernoj Italiji u IX. st. nalazi ovaj oblik invokacije.²

②

¹ Stjepan Antoljak, *Pomoćne istorijske nauke*, Kraljevo, 1971, str. 54.

² Miho Barada, *Dvije naše vladarske isprave, Croatia sacra*, Godina 7, Zagreb, 1937, str. 22.

Miroslav Šufflay isključuje franački utjecaj i pretpostavlja da se radi o bizantskom utjecaju. Jednu od potvrda za to nalazi i u tome da se ta formula u srednjem vijeku nalazi i kod drugih balkanskih naroda. Josip Nagy odbacuje tu Šufflayevu pretpostavku i smatra da bi se prije moglo pretpostaviti da je na naše isprave bilo utjecaja sa raznih strana i da je od tih utjecaja ostalo samo ono što se moglo uklopiti u naš državni i pravni život.³ Mi bismo se također mogli složiti s ovom pretpostavkom. Nju nam opravdavaju ondašnje prilike u kojima se nalazila Hrvatska.

Invokacija u ispravi kneza Trpimira

U Bihaćima, 4. ožujka 852. godine, knez Trpimir (o. 845—864) poklanja solinskoj nadbiskupiji crkvu i samostan sv. Jurja zajedno s nekim posjedima za uzvrat što mu je nadbiskup Petar pribavio srebro za crkveno posude. Danas postoji pet prijepisa ove isprave. Najstariji sačuvani prijepis potječe iz god. 1568. i čuva se u župnom uredu u Kaštel-Sućurcu, drugi (1620), treći (1333) i četvrti čuvaju se u Nadbiskupskom arhivu u Splitu, a peti u Kaptolskom arhivu u Splitu. U *Codexu diplomaticusu*, svezak I, nalazi se tekst isprave po trećem prijepisu.

Invokacija je verbalna i u njoj se zazivaju sve tri božanske osobe: *In nomine patris et filii et spiritus sancti* (U ime Oca i Sina i Duha Svetoga). U onom najstarijem sačuvanom prijepisu iz god. 1568. umjesto »spiritus sancti« stoji »spiritusque sancti«.⁴

Invokacija u ispravi kneza Mutimira

U Bihaćima, 28. rujna 892, knez Mutimir (892 — o. 910) potvrđuje splitskoj nadbiskupiji darovnicu kneza Trpimira iz god. 852.

I ova isprava također postoji danas u pet sačuvanih prijepisa koji imaju iste datume kao i oni u Trpimirovoj ispravi. Stoga se ova isprava i nalazi uvijek u svim prijepisima neposredno iza Trpimirove. Navedeni *Codex diplomaticus* Mutimirovu ispravu donosi u njenom najstarijem sačuvanom prijepisu iz 1568. godine.

Invokacija je ove isprave također verbalna i u njoj se zaziva također sve tri božanske osobe. Ona glasi: *In nomine patris et filii et spiritus sancti*. Zanimljivo je da samo drugi prijepis iz 1620. god. ima na kraju ovog zaziva potvrdnu riječ »Amen«.⁵

Invokacija u ispravi kralja Krešimira II(?)⁶

950.(?) godine kralj Krešimir II(?) poklanja devetorici zaslužnih i vjernih Hrvata otok Vranjic (Durana) i neke posjede u Solinu, a ovi na

³ Nada Klaić, *Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatske narodne dinastije* (I dio), *Historijski zbornik*, Godina XVIII, 1965, str. 169.

⁴ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, volumen I, *Diplomata annorum 734. — 1100. continens*, Zagreb, 1967, str. 3—8.

⁵ CD I, str. 22—25.

⁶ Profesor dr. Stjepan Antoljak u svojoj raspravi pod naslovom »Značaj i važnost isprave Krešimira I za Hrvatsku povijest X stoljeća«, *Radovi Filo-*

istom mjestu podižu crkvu posvećenu sv. Martinu, sv. Stjepanu papi i sv. Mariji i obdaruju je nekim posjedima. (Isprava se nalazi u Kaptolskom arhivu u Splitu).⁷ Invokacija je verbalna i glasi: *In nomine sancte et individue trinitatis* (U ime svetoga i nerazdruživoga Trojstva). Ovdje se Trojstvo ne spominje po osobama nego u jednoj riječi. Ovakva je invokacija kod nas u javnoj ispravi X. stoljeća jedinstvena i tek kralj Zvonimir u svojim ispravama ima ovakav oblik invokacije.⁸

Invokacija u ispravama Petra Krešimira IV. (1058—1075)

U Biogradu, mjeseca veljače 1060. god., kralj Krešimir IV. daje samostanu sv. Ivana u Biogradu neke privilegije i poklanja otok Žirje. Postoje dvije verzije ove isprave sačuvane u nekoliko različitih primjerala. Prva se verzija nalazi u Državnom arhivu u Zadru (Spisi samostana sv. Kuzme i Damjana, sv. I, br. 2), a drugi se nalazi u Polichorionu samostana sv. Ivana Rogovskog, p. 45—46 (također u Državnom arhivu u Zadru) pod naslovom: »De libertate ecclesie sancti Iohannis evangeliste Belgradensis«. Ova je druga verzija sačuvana u tri različita prijepisa iz 14. st. Navedeni *Codex diplomaticus* donosi tekst prema najstarijem iz god. 1324. Ostala su dva iz god. 1325.

Invokacija je prve verzije simbolička +, dok je invokacija druge verzije verbalna i glasi *In nomine sancte et individue trinitatis diuine*. Dakle, u ovoj drugoj verziji invokacijom se zaziva Trojstvo u jednoj riječi, ali se ujedno naglašavaju njegova svetost, njegova jedinstvenost i njegova božanska osobina.⁹

1060—1062. kralj Krešimir IV. oslobađa samostan benediktinki sv. Tome u Biogradu od svakih podavanja i poklanja mu kraljevsko zemljište Rasohaticu (Prijepis u navedenom Polichorionu sv. Ivana Rogovskog — Državni arhiv u Zadru i na drugim mjestima).

Invokacija je verbalna i glasi: *In nomine sancte et individue trinitatis*. I ovdje se Trojstvo spominje jednom riječju uz svoje pridjeve sveto i nedjeljivo.¹⁰

U Ninu god. 1069. kralj Krešimir IV. poklanja samostanu sv. Krševana u Zadru otok Maon. (Isprava se čuva, pisana na pergameni, u državnom arhivu u Zadru: Spisi samostana sv. Krševana, kaps. XVIII, br. 19. i pod signaturom u istom arhivu kaps. XXI, br. 23. prijepis iz 18. st., kao i kod Luciusa, Farlatija i Račkog). Invokacija je simbolička: +.¹¹

Okolo god. 1070. kralj Krešimir IV. poklanja samostanu sv. Stjepana kod Splita mjesto za podizanje mlina na području Solina. (Talijanski prijevod u kodeksu XVII. st. fol. 31—32v, ispr. br. 41, zatim u Biblioteca

zofskog fakulteta u Zadru, Razdio historije, arheologije i historije umjetnosti (4) 1971/1972, God. 10; sv. 10. Zadar, 1972, na str. 41—113. piše opširno o ovoj ispravi, smatra da je to Mihajlo Krešimir I. i daje mu godine 926—950 ili o. 954.

⁷ CD I, str. 39—43.

⁸ Više o tome u spomenutoj raspravi S. Antoljaka u *Radovima Filozofskog fakulteta u Zadru*, str. 58, bilješka 65.

⁹ CD I, str. 87—93.

¹⁰ CD I, str. 96—97.

¹¹ CD I, str. 112—114.

Marciana u Veneciji, classe V. cod. LI, 5616, provenienza: Zeno Apostolo 300, zatim latinski prijevod u Farlatija i u Račkoga u *Documenta*).

Invokacija je verbalna i glasi: *Nel nome di nostro signor Giesù Christo*. Ovdje se ne spominju sve tri božanske osobe, nego samo druga. To je do sada u ispravama hrvatskih narodnih vladara prvi put takav oblik invokacije. Do toga je došlo vjerojatno zbog prijepisa.¹²

8. srpnja 1071. u Biogradu kralj Krešimir IV. određuje i potvrđuje područje rapske biskupije. (Isprava se nalazi u Državnom arhivu u Zagrebu: Doc. ant. 7. Također u Luciusa, Farlatija i Račkog. Svi se slažu da je falsifikat). Invokacija je simbolička: +.¹³

Invokacija u ispravama kralja Zvonimira (1075—1089)

Početkom listopada 1075. kralj Dmitar Zvonimir prigodom krunjenja u crkvi sv. Petra u Solinu obećaje vjernost papi Grguru VII. i poklanja rimskoj stolici samostan sv. Grgura u Vrani. (Ovu je ispravu prvotno unio u svoju »Collectio canonum« kardinal Deusdedit — oko 1086—1088. Odatle ju je prepisao camerarius Censius, kasniji papa Honorije III, god. 1192. u tzv. »Liber Censum«. CD I donosi Censijev tekst iz kodeksa koji se nalazi u Vatikanskoj biblioteci — Cod. lat. 8486, fol. 97v—98r, jer je tekst kasnijeg prijepisa Deusdeditova djela, koji je do danas sačuvan — Bibliotheca apostolica Vaticana, cod. lat. 3833 I, fol 91—92, lošiji. Još ga donose Baronius: *Annales ecclesiastici*, Coloniae Agripinae 1626, tom XI, p. 527; Lucius, Farlati, Rački i Duchesne: *Le Liber censuum de l'Eglise Romaine*, Paris 1910, 356). Invokacija je verbalna: *In nomine sancte et indiuidue trinitatis*.¹⁴ Ovaj smo oblik verbalne invokacije već imali kod kralja Krešimira u njegovoj ispravi samostanu sv. Tome u Biogradu god. 1060—1062.

9. listopada 1075. kralj Zvonimir potvrđuje splitskoj Crkvi darovnicu kneza Trpimira i Mutimira kojom su joj poklonili crkvu i posjed sv. Jurja putaljskog. (Danas postoje dva prijepisa ove isprave u splitskom Nadbiskupskom arhivu koji je dao načiniti splitski nadbiskup Sforza Ponzoni (1616—1641). Invokacija glasi: *In nomine sanctae et indiuidue trinitatis*. Isti je oblik dakle kao i u prethodnoj ispravi i verbalan je. Jedino što u riječi »sanctae« u ovoj ispravi imamo »sanctae« i ovaj prepisivač piše »v« umjesto »u« u riječi »indiuidue«.¹⁵

12. ožujka 1078. kralj Zvonimir daje Bračanima slobodu trgovanja. (Isprava se smatra falsifikatom, a njezin je tekst poznat samo iz djela Cicarellija: *Osservazioni sull'isola della Brazza*, Venezia 1802. p. 102; prema ovom je izdanju donosi i Rački). Invokacija glasi: *In nomine sancte et indiuidue trinitatis*. Verbalna je i ima dakle oblik ustaljene invokacije u Zvonimirovim ispravama.¹⁶

16. travnja 1078. kralj Zvonimir ponovno poklanja splitskoj Crkvi neka sela, zemlje i pašnjake koje su joj nekoć poklonili njegovi pradjedovi.

¹² CD I, str. 122—123.

¹³ CD I, str. 123—124.

¹⁴ CD I, str. 139—141.

¹⁵ CD I, str. 141—142.

¹⁶ CD I, str. 159.

(Pergamena se nalazi u Arhivu kaptola u Splitu, donose je Farlati i Rački). Invokacija je verbalna i glasi: *In nomine (sancte) et indiuidue trinitatis*. Ovaj je oblik verbalne invokacije ustaljen u Zvonimirovim ispravama.¹⁷

Prije 1. rujna 1078. kralj Zvonimir stavlja cetinsku župu pod jurisdikciju splitske Crkve s pravom na sve dohotke. (Danas se najstariji prijepis ove isprave nalazi u trećem svesku isprava, koje je dao prepisati splitski nadbiskup Sforza Ponzoni — Nadbiskupski arhiv u Splitu). — Invokacija je verbalna i uobičajena u Zvonimirovim ispravama: *In nomine sanctae et indiuidue trinitatis*.¹⁸

God. 1076—1078. kralj Zvonimir poklanja samostanu redovnica sv. Benedikta u Splitu zemljište Pusticu u Lažinama. (Pergamena se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu: Doc. ant. 10; donose je Farlati i Rački). — Invokacija je verbalna i glasi: *In Christi nomine*. Ovo je po prvi put u Zvonimirovim ispravama da se spominje samo Kristovo ime.¹⁹

God. 1083. kralj Zvonimir poklanja splitskom nadbiskupu Lovri zemlju Konjuštinu u Zmini. (Danas postoje dva prijepisa ove isprave. Oba su u splitskom Nadbiskupskom arhivu. Donose ih također i Farlati i Rački). Invokacija je verbalna i glasi: *In nomine sancte et indiuidue trinitatis*. To je uobičajena forma u Zvonimirovim ispravama da se zaziva Trojstvo jednom riječju i njegovim pridjevima svetosti i nedjeljivosti.²⁰

Iste godine kralj Zvonimir poklanja samostanu sv. Stjepana kod Splita zemlju Radunu. (Talijanski prijevod u kodeksu XVII. st. »Scritture del monasterio di s. Stefano di Spalato«, Biblioteca Marciana u Veneciji, classe V, cod. LI; Farlati i Rački donose latinski prijevod). Invokacija je verbalna i na talijanskom jeziku: *Nel nome della santa et indiuidua trinità*. To je uobičajeni oblik invokacije u Zvonimirovim ispravama.²¹

Invokacija u ispravama Stjepana II. (1089—1102)

1078. godine knez Stjepan, stupajući u samostan sv. Stjepana kod Splita, poklanja istom samostanu neka zemljišta. (Talijanski prijevod u kodeksu XVII. st. »Scritture del monasterio di s. Stefano di Spalato«, Biblioteca Marciana u Veneciji, classe V, cod. LI, 5616; latinski prijevod Farlati i Rački). Invokacija je verbalna i glasi: *Nel nome di Christo*. To je čisto prijevod s latinskog invokacije Zvonimirove isprave iz godine 1076—1078. u kojoj kralj Zvonimir poklanja samostanu redovnica sv. Benedikta u Splitu zemljište Pusticu u Lažinama.²²

U Šibeniku, 8. rujna 1089, kralj Stjepan potvrđuje ispravu kralja Zvonimira kojom ovaj poklanja redovnicama sv. Benedikta u Splitu zemljište Pusticu u Lažinama. (Pergamena u Državnom arhivu Zagreb: Doc. ant. 11; Lucius, Farlati i Rački). Invokacija je dvostruka: + i *In Christi*

¹⁷ CD I, str. 160—162.

¹⁸ CD I, str. 162—164.

¹⁹ CD I, str. 169—170.

²⁰ CD I, str. 180—181.

²¹ CD I, str. 181—182.

²² CD I, str. 164—165.

nomine, to jest simbolička i verbalna. To je po prvi put u ispravama hrvatskih narodnih vladara. Oblik verbalne invokacije ove isprave sa-
držan je u Zvonimirovim ispravama.²³

Iste godine kralj Stjepan poklanja samostanu sv. Stjepana kod Splita zemljište u Raduni. (Ovu ispravu donose isti kao i prethodnu). Invokacija je na talijanskom jeziku i verbalna je: *Nel nome della santa et indiuidua trinità*. Ovaj se oblik invokacije ponavlja kao u Zvonimirovoj ispravi iz god. 1083.²⁴

To bi bila invokacija u ispravama hrvatskih narodnih vladara koje je imaju. Nismo naveli one isprave koje nemaju invokaciju.

U ispravama navedenih šest hrvatskih narodnih vladara možemo konstatirati da ima oko osam oblika invokacije, što verbalne što simboličke, naravno uz neke manje razlike unutar pojedinih oblika.

Trpimirova i Mutimirova invokacija ima najduži oblik. Ona je verbalna i pojedinačno spominje sve tri božanske osobe.

Invokacija isprave kralja Krešimira II. (?) (odnosno I. prema prof. Stjepanu Antoljaku) ima verbalni oblik u kojemu se zaziva Trojstvo jednom riječju uz njegove božanske pridjeve svetosti i nedjeljivosti. Isti oblik imamo u poveljama kralja Krešimira IV, u nekoliko njegovih povelja, a također isto tako i kod kralja Zvonimira. Međutim, u poveljama kralja Krešimira IV. imamo nekoliko simboličkih invokacija, a jedanput čak skupa simboličku i verbalnu. U ispravama kralja Zvonimira nemamo, međutim, ni jedanput simboličku invokaciju. Također kod kralja Zvonimira samo na jednom mjestu ima samo zaziv Kristova imena. To ćemo isto naći i kod kralja Stjepana II, kod kojega nalazimo i simboličku invokaciju i onaj duži oblik verbalne invokacije iz Zvonimirovih povelja.

²³ CD I, str. 188—189.

²⁴ CD I, str. 189—190.